

**ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**  
**на дисертаційну роботу**  
*ДОВГАЛЮК ІРИНИ СЕРГІЇВНИ*  
**«Фонографування народної музики в Україні:**  
**історія, методологія, тенденції»,**  
**представлену на здобуття**  
**наукового ступеня доктора мистецтвознавства**  
**за спеціальністю 17.00.03 – «Музичне мистецтво»**

Народна музика у своєму жанровому розмаїтті та видах побутування не лише складала сферу духовного буття нації чи національних меншин, але й завжди виступала каталізатором її ідентичності, оскільки репрезентувала відповідний елемент культури. Відповідно, інтерес до цієї сфери з боку істориків, етнологів, фольклористів, музикознавців ніколи не згасав, а завжди залишався актуальним. Архівування народної музики як важливий напрям у її збереженні для подальшого аналізу й вивчення постає в кінці XIX століття, саме в епоху розквіту капіталізму, в час активної зміни соціально-економічного підґрунтя життя різних народів та поступового зникнення середовища для її буття. Винайдення фонографа та його використання в цьому аспекті склало революційний поворот до точності інтонаційної, тембрової та емоційно-виконавської фіксації особливостей побутування музичних жанрів фольклору в їх первинному, не спотвореному зовнішніми напливовими й внутрішніми асиміляційними змінами, вигляді, сприяло пошуку ефективних методологій запису і його консервації. Саме цей перший фонографічний, «архівний» період епохи звукозапису обрала для аналізу автор монографічного дослідження Ірина Сергіївна Довгалюк, зосередивши свою увагу на особливостях його перебігу в Україні.

В епоху капіталізму, коли навіть мистецтво розглядається як засіб споживання і прибутку, фонографічний період звукозапису української народної музики в силу своєї експериментальності, первинно ще був позбавлений комерційного характеру, а отже склав унікальний незаангажований пласт для звукового архівування музичного фольклору. Попри це в українському і зарубіжному музикознавстві згадана

проблематика не знайшла цілісного відображення як в теоретичному, так і в практичному вимірах. Цю прогалину і заповнила дисертація (монографія) І. С. Довгалюк, в якій вперше системно простежується процес «рекордування народної музики в Україні в географічній та історичній площинах» (с. 5 автореферату, с. 12 монографії),

Актуальність роботи підтверджується як аналізом згаданого процесу, так і вирішенням дотичних до фонографування проблем, зокрема теоретичним описом методик звукозапису українськими рекордистами й обґрунтуванням їх ефективності.

Звуковий простір української традиційної народної музики у її жанровому розмаїтті завдяки аудіофіксації в польових умовах – не лише отримав можливості свого документування і наступного збереження, але презентації як унікального надбання в світовій культурі. Саме перший фонографічний період звукозапису мав, на думку авторки роботи, «доленосний вплив на зародження не лише фахової музичної етнографії, а й фундаментальної етномузикології» (с. 3 автореферату, с. 11 монографії).

Структура монографії зумовлюється метою і відповідними завданнями, визначає основні акценти обраної проблематики дослідження І. С. Довгалюк, що знайшли своє відображення у шести розділах. Перший представляє історичні та теоретично-методологічні підходи авторки, у ньому пропонується розгляд загальних передумов наукового фонографування народної музики, запропонована диференціація основних етапів фонодокументування: пробний, тематичний, репрезентативний. Відповідно до запропоновано поділу, в наступних розділах – другому, третьому, четвертому представлено детальні аналізи етапів розвитку фонографування в Україні, у п'ятому – історію українського фоноархівування від кінця XIX ст. до сьогодення, у шостому – огляд фоноархівів україніки за кордоном.

В цілому погоджуючись із запропонованим І. С. Довгалюк поділом, слід висловити певні зауваги і побажання. Зокрема, рекомендувати, можливо, надалі використовувати не термін «пробний етап» (або, як пише авторка,

експериментальний, а в англійському перекладі «the trial stage» – тренувальний), а початковий або тестовий, оскільки саме ці терміни підкреслюють технічну і змістовну сторону цього етапу. Відповідно, якщо перший етап – тестовий (пробний), то наступний повинен би стати основним, фаховим. Стосовно ж тематичного і репрезентативного, то ці терміни відображають цільову спрямованість результатів фонографування, але між тим пов'язані між собою, адже репрезентативні проекти також мають тематичне спрямування, хоча й більш масштабне, а тематичні все ж мали свою, нехай і локальну репрезентацію. Можливо, доцільним був би тут поділ на *вузькотематичний і широкотематичний етапи*, та на *архівний і репрезентативний* – як відображення способів збереження і представлення зафіксованого звукового матеріалу. Тоді не так кардинально виділяється пріоритетність тематичного етапу перед репрезентативним в Західній Європі на відміну від України, для якої репрезентативний постав історично перед тематичним. І власне тут відразу ж виникає запитання, про стабільність запропонованої історичної послідовності етапів фонографування. Чому, на думку авторки, «тематичний» етап стає наступним кроком історії розвитку фонографічних досліджень? Адже досить масштабні проекти українського фонографування народної музики розвивалися іншим шляхом, що й представлено в 2 і 3 розділах відповідно. І чи є подібні аналогі історії фонографування народної музики в інших етносів?

Оскільки монографічне дослідження І. С. Довгалюк представляє аналітичний підхід до фонодокументування музичного фольклору в Україні, то першим вихідним значенням цієї роботи стає результативність аналізу історії збереження саме *звукового простору української народної музики*. Але, оскільки звук, як фізичне явище, породжує як просторовий, так і часовий ефект, тому для аналізу зразків його відтворення, зафіксованих у первинно фонографічних зразках, важливим видається проаналізувати саме ті *часопростори*, котрі він продукує.

Отож, початково, це *національний часопростір*. Дослідження

І. С. Довгалюк виокремлює в світовій історії фонографування саме українські здобутки, напрацювання, методика, наукові пошуки як спонтанного, так і цільового характеру. Авторка детально проаналізувала історичні періоди у фонографічному дослідженні музичного фольклору в Україні, виокремила польову практику і здобутки окремих діячів, зокрема, Ф. фон Штейнгеля, О. Роздольського, С. Людкевича, В. Шухевича, Ф. Колесси, Г. Хоткевича, О. Бородая, О. Сластьона, Л. Українки, К. Квітки, І. Панькевича, І. Зачинаєва, І. Сеньківа та ін., діяльність інституцій у справі фоноархівування і подальшого формування колекцій фонографічних валиків, зокрема НТШ у Львові, Кабінету української етнографії Академії наук, пізніше Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка, Приватного архіву Ф. Колесси у Львові, Інституту народознавства та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Здійснення порівняння українських і закордонних установ в контексті діяльності у справі фонографування народної музики, дозволило підкреслити саме специфічні тематичні напрями і методики досліджень в Україні, їх унікальність і лідерство,

*Географічний простір.* Слід зауважити, що хоча в аналізованій авторкою період українська державність була ще лише метою здобуття, її етнічні кордони не були визначеними, а землі були розділені між різними країнами, проте аналіз фонографування дослідниками і митцями саме української музики, окреслює межі суто українських етнічних поселень, зокрема її окраїнних територій (Бойківщини, Лемківщини, Полісся), а також етнографічних регіонів Волині, Закарпаття, Гуцульщини, Покуття, Підляшшя, Полтавщини.

Сюди також додамо, що аналіз І. С. Довгалюк фотоархівів україніки за кордоном у Відні (Австрія), Берліні (Німеччина), Росії (Москва), Будапешті (Угорщина), Вашингтоні (США) підкреслює етнічну єдність українців на поселеннях, внаслідок еміграції в міжвоєнні і повоєнні десятиліття, з її

корінним населенням.

*Соціальний й ідеологічний часопростір.* Традиційна музика на початок ХХ ст. залишається переважно поширеною в сільській місцевості, тому її фіксація відображала характер тих соціальних змін, що відбувалися в Україні, як і загалом в країнах Європи, коли індустріалізація і розвиток міст спричинив занепад сіл, руйнував ареали побутування музичних традицій, а відповідно й їх жанрового представлення. Зокрема, в роботі І. С. Довгалоук представлені напрями експедицій, що охоплюють села багатьох регіонів України. Крім того, дослідниця не оминула незручної проблематики зміни ідеологічних пріоритетів у діяльності Кабінету музичної етнографії Академії наук внаслідок нової політики Радянської влади в Україні в 30-ті рр. ХХ ст., підкреслила нові перспективні пошуки науковців в період Незалежності України.

*Естетичний часопростір.* Аналіз фонографування української народної музики відображає й естетичні ідеали українського народу, що дають унікальний зріз для аналізів ментальності, психологічних архетипів сприйняття світу, відображають глибоку закоріненість українців в релігійні, сімейні і календарні обрядові традиції. Краса і розмаїття української музики, зафіксована і популяризована дослідниками-фонографістами – представниками інших народів, зокрема Євгенії Ліньової (Росія), Казімежом Мошинським (Польща), Белою Бартоком (Угорщина), Вільямом Ноллом (США) та ін.

*Жанровий часопростір* української традиційної музики у дослідженні І. С. Довгалоук постає найбільш показовими зразками – епічними – думами у виконанні кобзарів і лірників, обрядовими і позаобрядовими творами, інструментальною музикою. Ряд тематичних напрямів запису народних музичних зразків представлено авторкою у розгорнутій динаміці, зокрема, стосовно збирання українських народних дум. Крім того, багато проаналізованих проектів І. С. Довгалоук подає в часовому розгортанні не лише фонографічної фіксації, але й як завершених видавничих проектів

(зокрема, О. Роздольського, Ф. Колесси, К. Грушевської та ін.).

*Інформаційний часопростір.* У роботі представлено величезний обсяг матеріалу, найперше, введеного в науковий обіг І. С. Довгалюк за результатами опрацювання архівних фондів та численних документальних джерел (756 позицій). Дослідження також ілюстровано світлинами, у т.ч. раритетними (усього 74), що унаочнюють сприйняття результатів. Крім того, здійснений аналіз фоноархівів зарубіжжя дозволяє продовжувати наукові розвідки молодими науковцями – етномузикологами в майбутньому часі.

*Культурний часопростір.* Звукозаписи народної музики в Україні шляхом фонографування як висновок дослідження І. С. Довгалюк виступають як зразки історичної, культурної, мистецької пам'яті, як українські етнічні артефакти певного періоду, а саме традиційної музичної культури українців початку ХХ ст.

Слід також відзначити теоретичне і практичне значення дослідження авторки, що полягає не лише у здійсненні аналітичного зрізу історії, методології, тенденцій фонографування народної музики в Україні, але й її безпосередню ініціативу й участь у багатьох сучасних проектах (2011–2016) реконструкції фольклорних аудіозаписів кобзарів і лірників з Приватного архіву Ф.Колесси, а також українського фольклору першої половини ХХ ст. з фоноколекції О.Роздольського, в яких І. С. Довгалюк здійснила ідентифікацію, опис фонограм, підготувала наукові коментарі.

Слід додати, що багато положень дисертації І. С. Довгалюк відповідають і сучасним пошукам науковців і виконавців, зокрема у позиціях вибору правильної й ефективної методики фіксації народної музики, її наукової експертизи і оцінки, а також виконавської реконструкції її зразків. Зокрема, надзвичайно цінними для сучасної автентичної реконструкції кобзарських і лірницьких дум та пісень, є порівняння аналізів і підходів Г. Хоткевича і О. Стастіона, наведені авторкою. Видається, що ці позиції залишаються актуальними і сьогодні, наприклад у діяльності представників кобзарських цехів у Києві, Харкові, лірницького цеху в Львові.



Зміст автореферату ідентичний основним положенням монографії. Численні публікації авторки (біля 40), у т. ч. закордонні, відображають провідні положення дослідження, свідчать про комплексне і системне опрацювання І. С. Довгалюк обраного напрямку наукових пошуків.

Серед окремих запитань, що виникли у процесі прочитання дисертації, зокрема такі:

1. Як сьогодні реалізуються актуальні на початку ХХ ст. методики у фіксації народної музики в Україні? Наскільки вони поширені серед дослідників з інших країн?

2. Які аудіопроекти є у планах дослідниці на найближчий період, і які вона вважає найбільш актуальними?

Проте, вказані вище побажання і запитання до авторки дисертації не зменшують високий рівень рецензованого наукового дослідження І. С. Довгалюк, а є лише уточнюючими.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави визнати, що дисертація Довгалюк Ірини Сергіївни «Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції» відповідає вимогам ДАК України, що висуваються до докторських дисертацій, та постанові Кабінету міністрів України про «Порядок присудження наукових ступенів та присвоєння наукових звань», а її автор безсумнівно заслуговує на присудження наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – «Музичне мистецтво».

**Офіційний опонент:**

доктор мистецтвознавства, професор,  
завідувач кафедри музичної україністики  
та народно-інструментального мистецтва  
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет  
імені Василя Стефаника»

**Віолетта Григорівна ДУТЧАК**

*В.Г. Дутчак*



**В.Г. Дутчак** ЗАВІРЯЮ  
Начальник відділу кадрів  
державного вищого навчального закладу  
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»  
код 02125266  
06 20 17 р.